

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Godišnjak 43: Godišnjak/Jahrbuch

Govedarica, Blagoje

2014

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/0c83c3ef-20ae-4cc4-bd2b-a8d0defb6e6e>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

Kasnobrončanodobna ostava Majdan/Ridžali

Martina Blečić-Kavur

Izola

Aleksandar Jašarević

Doboj

*Majdan Ridžali, Zavidovići. Praistorijska ostava bronzanih predmeta. Slučajni nalaz 1979. godine na padini uzvišenja. Sadrži oštećene predmete: mač, sjekira sa krilcima, kelt, 3 koplja, srp i 3 sitna fragmenta bronzanog lima. Kasno bronzano doba...*¹ riječi su kojima je Branko Belić predstavio ostavu Majdan/Ridžali u Arheološkom leksikonu 1988. godine. Izuzev navoda Petera Königa, koji u cijelosti prevodi Belićevu leksikografsku "crticu",² u stručnoj literaturi nije bila obrađivana, pa se ovim radom predstavlja i objavljuje u cijelosti.

Ostava iz Majdan/Ridžala slučajni je arheološki nalaz iz davne 1979. godine. Potječe s obližnjih padina najuže sjeverne okolice Zavidovića, smještajući se time geopolitički u središnji dio prostora današnje Bosne i Hercegovine (Sl. 1).³ Prema mjestu nalaženja, tj. prema svojoj mikrolokaciji, nalazila se uz znakovit prijevoj na magistrali jedne od najvažnijih bosanskohercegovačkih rijeke – rijeke Bosne. U širem razumijevanju regije, riječ je o izrazito rudonosnom prostoru koji se, s jedne strane rijekom Bosnom izravno spaja s područjem uokolo pritoka Usore i Spreče s ležištima bakra i arsena, te sjevernije s Posavinom i južnom Panonijom. S druge strane, pritokom rijeke Krivaje, prostor se neposredno nadovezuje na južniji prostor srednje Bosne uz obližnja ležišta bakra i antimona.⁴ Slijedom navedenog, a u kulturno-povijesnom smislu, to je regija iz koje

potječu brojne ostave iz kasnog bronzanog doba,⁵ u čijem aspektu predmetna ostava ne predstavlja poveću iznenađenje. Ona naime, na samosvojan način, odražava logičnu posljedicu kulturnih prilika predmetnog prostora i vremena.

Svojim sadržajem ostava iz Majdan/Ridžala u osnovi odgovara opisu kojeg je objavio Belić, od koje nedostaju jedino ulomci tankih bronzanih limova (Sl. 2; Tab. 1). Naime, sastoji se od 7 očuvanih predmeta koje, s obzirom na značaj njihovih atributa, dijelimo u 2 kategorije i razlikujemo u 4 tipološke skupine. Većinom je riječ o naoružanju navalnog karaktera, u što ubrajamo mač, vrhove koplja i sjekire(?) te o neznatno manjem broju oruđa kojeg predstavljaju srp i sjekire(?). Stoga ostavu prema sastavu ponajprije možemo odrediti kao ostavu miješanog sastava čiji ju upravo izbor različitih, ali i različito očuvanih predmeta atribuirati kao sirovinsku ostavu vrlo visoke tehnološke razine izvedbe. Oni pak izravno upućuju na sintagmu "osobnog", individualnog ili kolektivnog, vlasništva povezanog uz određene djelatnosti i pojedine sastavnice šire zajednice ili klana, različitih društvenih međuodnosa. U skladu s time, u njezinom sastavu jasno prepoznajemo i odraz angažmana sakupljanja kroz određeni duži vremenski raspon ili posljedicu čuvanih dragocjenosti iz aspekta različitih znakovnih i jasno prepoznatljivih predmeta kao amblema ili simbola njihovih vlasnika i/ili imatelja.

Nadalje, vrlo se jasno uočava kako je ostava iz Majdan/Ridžala doista iznimna ostava, ali ne samo po zbiru odabranih predmeta, već i stupnjem njihove očuvanosti (Sl. 2; Tab. 1). Zato

¹ Belić 1988, 120.

² König 2004, 208, k. 21; Mario Gavranović prenosi podatak od Petera Königa određujući njezinu dataciju kao nepoznatu (Gavranović 2011, II. 62).

³ Danas Zeničko-dobojski kanton.

⁴ Usp. Durman 1983, 9-10; 1997; Gavranović 2011, 7-8, Karte 4.

⁵ König 2004, 13-16, Tab. 79; Gavranović 2011, II. 62-63.

Sl. 1. Zemljopisna karta položaja važnijih gradova (●) i ostave Majdan/Ridžali u kontekstu ostava iz HaA1 faze, tj. II. stupnja ostava na području BiH i Brodskog Posavlja (▲) (Grafika: M. Blečić Kavur).

nam pouzdano sugerira o nadasve specifičnom obrednom postupku, tzv. ritualiziranju predmeta koji je uobičajeno tretiran prilikom odlaganja/zakopavanja ostava. U primjeru naše ostave ističe se vrlo osobit čin ritualiziranja, jer su namjerno odstranjeni/polomljeni točno određeni dijelovi predmeta, odnosno najviše njihova 1/3, a koji nisu bili nasilno deformirani ili uništeni do stupnja neprepoznatljivosti.⁶ Njihov je naime kod posve jasno sačuvan s gotovo identifikacijskim oznakama. Tipološki je, sukladno tomu i kronološki, pobliže određenje ostave zbog toga prilično olakšano jer je riječ o tzv. *par excellen-*

ce primjerku ostave iz starijeg razdoblja kasnog brončanog doba. On stoji u nedjeljivoj povezanosti sa srodnim fenomenom i njegovim obrascem manifestiranja na širem prostoru od jugozapadne Panonije i podunavskog prostora pa sve do *Caput Adriae* na zapadu, u vrijeme posljednje četvrtine 13. i prve polovice 12. st. pr. Kr.

Izričaj naše ostave definirane na taj način nepobitno argumentira klasifikacija postojećih predmeta. Oni su vrijedni pozornosti kako zbog tipološkog nadopunjavanja i sistematizacije njihove prostorne distribucije na širem prostoru zapadnog Balkana, tako i zbog određenja njihova značenja u užoj regiji. No ovim istraživanjem

⁶ Usp. Chapman / Gaydarska 2007; Rezi 2011.

Sl. 2. *Inventar ostave iz Majdan/Ridžali* (Muzej u Doboju, Foto: A. Jašarević).

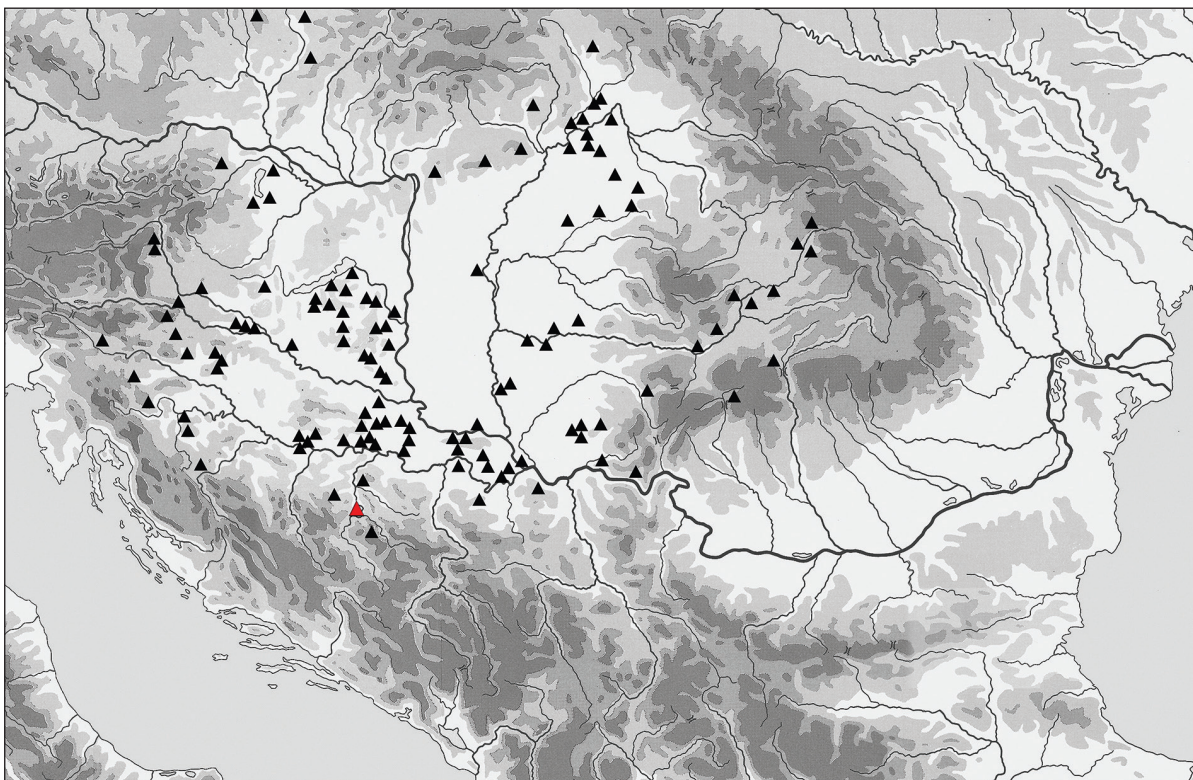
ne pridaje se veća važnost formalnoj, ekstenzivnoj analizi ionako vrlo dobro definiranih tipova predmeta. Usmjerenost je određena k interpretaciji ostave u cjelini, vrednovane u perspektivi konceptualnog značenja ostave i njezinog rituala, od sadržaja, karaktera selektivnog odlaganja do načina i stupnja fragmentiranosti, tj. opsežnije kontekstualne raščlambe.

Tipološko-kronološkim određenjem predmeta inventar ostave u širem se smislu može povezati uz starije razdoblje kulture polja sa žarama južnopanonskog područja, odnosno usporediv je s BrD/HaA1 horizontom ili s II. horizontom ostava toga prostora. U raniju se fazu, ili BrD stupanj, mogu pribrojiti tuljasta sjekira s ušicom

(Sl. 2; Tab. 1, 6)⁷ i masivna sjekira sa središnje postavljenim zaliscima, s prepoznatljivim odstranjivanjem tjemena i oštrice sjekira (Sl. 2; Tab. 1, 5). Za ni jednu od njih ne možemo tvrditi, a pogotovo ne sa sigurnošću, jesu li isključivo korištene u atribuciji oruđa. Vjerojatnijom se čini njihova ambivalentna uloga, i oruđa i oružja, koja je ovisila o ključnom momentu njihova korištenja.⁸ Tuljasta sjekira s ušicom i dvostrukim plastičnim "V" ukrasom starije je varijante i standardnog

⁷ Rezi 2011, 310, sl. 1C.

⁸ Sjekire se koriste kao oružje do industrijalizacije, pa je njihovo konvencionalno i apsolutno određenje kao oruđa neprihvatljivo. U svakodnevnom životu svakako su imale dvojaku namjenu (usp. Guilaine / Zammit 2001, 159-160; Tarlea 2008, 80).

Sl. 3. Pregledna karta rasprostranjenosti tuljastih sjekira s „V“ ornamentom bez tipološke podjele (nadopunjeno prema Jovanović 2010; Grafika: M. Blečić Kavur).²¹

motiva.⁹ Svojom izvedbom sličan primjerak, i istog stupnja fragmentiranosti, potječe iz zapadne ostave Šumatac I,¹⁰ ali posve odgovara gotovo istima iz prostora slavonske Posavine, npr. iz ostava Podcrkavlje,¹¹ Poljanci II¹² i III,¹³ ili iz podravskog Bizovca (Sl. 1).¹⁴ Uz sjekiru sa središnjim zaliscima smatrana je karakterističnim radioničkim proizvodom tzv. slavonskog obrtničkog kruga.¹⁵ Sjekira sa središnje postavljenim, ali neznatno podignutim zaliscima zbog tipoloških se obilježja (zaliska, presjeka i sječiva) može usporediti s tipom Dellach, vrlo rasprostranjenim oblikom sjekira na području istočnoalpskog prostora.¹⁶ Srodan primjerak poznat je jedino iz

ostave Šumatac I,¹⁷ dok ih naravno na posavskim nalazištima nalazimo u većem broju primjeraka, npr. iz ostave Veliko Nabrđe,¹⁸ Mačkovac¹⁹ ili kod ostave iz Slavanskog Broda I (Sl. 1).²⁰ Navedene su sjekire inače okarakterizirale širok prostor središnje Europe BrD i HaA stupnjeva, mada su zapravo popularnije za HaA1 stupnja, i s tom posebnosti da ne prodiru južnije duž Balkana.²² Tomu nasuprot stoji pak rasprostranjenost tuljastih sjekira čije je korištenje upravo trajno obilježilo prostrano područje jugoistočne Europe kao jedan od najvažnijih elemenata kasnog brončano-

⁹ Vinski-Gasparini 1973, 84; 1983, 656; Hansen 1994, 180-182, sa starijom literaturom.

¹⁰ König 2004, Tab. 8, 4.

¹¹ Vinski-Gasparini 1973, Tab. 67, 1.

¹² Clausen 2003, Sl. 67, 43.

¹³ Miklik-Lozok 2009, 94, K. 196.

¹⁴ Vinski-Gasparini 1973, Tab. 37, 4; usp. Mihelić 2011, 111-117.

¹⁵ Vinski-Gasparini 1983, 656; Karavanić / Mihaljević 2001, 15; usp. Perkić / Ložnjak / Dizdar 2005, 46.

¹⁶ Mayer 1977, 151-152, Tab. 47, 660-662; Trampuž Orel 1996, 174, Tab. 60, 1; Tab. 70, 1; Tab. 74, 1. itd. S najuvjer-

ljivijom usporedbom kod sjekire iz Debelog vrha (Čerče / Šinkovec 1995, 159-160, Tab. 60, 1).

¹⁷ König 2004, Tab. 9, 11. Mada se autor nije decidirano odlučio kojem tipu ju pripisati!

¹⁸ Vinski-Gasparini 1973, Tab. 46, 14.

¹⁹ Vinski-Gasparini 1973, Tab. 73, 2.

²⁰ Clausen 2003, Sl. 67, 38-39; Sl. 73, 26; usp. Vinski-Gasparini 1983, 656; Hansen 1994, 167-171; Miklik-Lozok / Ložnjak Dizdar 2011, 151-167.

²¹ Distribucija nadopunjena s nalazištima: Siča/Lučica (Perkić / Ložnjak Dizdar 2005, Tab. 1, 1), Mačkovac (Karavanić / Mihaljević 2001, Tab. 1, 1), Staro Topolje (neobjavljeno, Muzej Brodskog Posavlja).

²² Hansen 1994, 158, 167, Sl. 87; 94; Turk 1996, 106, sa starijom literaturom.

Sl. 4. Detalj oštrice i ploče mača (Muzej u Doboju, Foto: A. Jašarević)

nog doba (Sl. 3).²³ Ipak, već je i ranije sasvim jasno ispostavljeno, a ovime se dodatno potvrđuje, kako se upotreba navedenih sjekira isprepliće i istovremeno koristi duž znakovitog koridora posavskog-podravskog i podunavskog riječnog komunikacijskog sustava, predstavljajući se i u ovom slučaju kao poveznica između ta dva dijela Europe. Napokon, zanimljivo je navesti i to kako niti jedan od navedenih tipova sjekira nema izravnije paralele u širem smislu na prostoru BiH, odnosno prisutni su samo navedeni primjerci iz područja njezinog krajnjeg sjeverozapadnog dijela.

Sa stupnjem BrD započinje i proizvodnja mačeva s jezičastom ručkom tipa Reutlingen, pa u toj svrsi, kao i opisane sjekire, predstavljaju tradiciju oblika dužeg trajanja (Sl. 2; Sl. 4; Tab. 1, 1). Taj novi oblik naoružanja, koji u smislu “znaka” nije nužno obilježavao ratnika, iako je ratnik *mogao* nositi mač,²⁴ koristio se izuzetno učinkovito za rezanje, paranje i ubadanje u inovativnoj teh-

nici ratovanja.²⁵ Zbog toga je postao vrlo rasprostranjen i time karakterističan oblik navalnog naoružanja na prostranom području europskog kontinenta s gotovo najvećom koncentracijom od Transdanubije preko Slavonije za vrijeme BrD i, posebno, HaA1 stupnjeva (Sl. 5).²⁶ Naime, s obzirom na određena tipološka obilježja (ručka završetka oblika ribljeg repa sa tri rupice za zakovice, spuštenu i ravna ramena, ravne oštrice lećastog presjeka itd.) predmetni se mač vrlo dobre očuvanosti može razmatrati u skupini osebujne varijante Staro Topolje prema tipologiji Anthony Hardinga.²⁷ Doduše, i ranije se veća grupa srodnih mačeva interpretirala unutar tzv. slavonske produkcije mačeva s jezičastom ručkom II. hori-

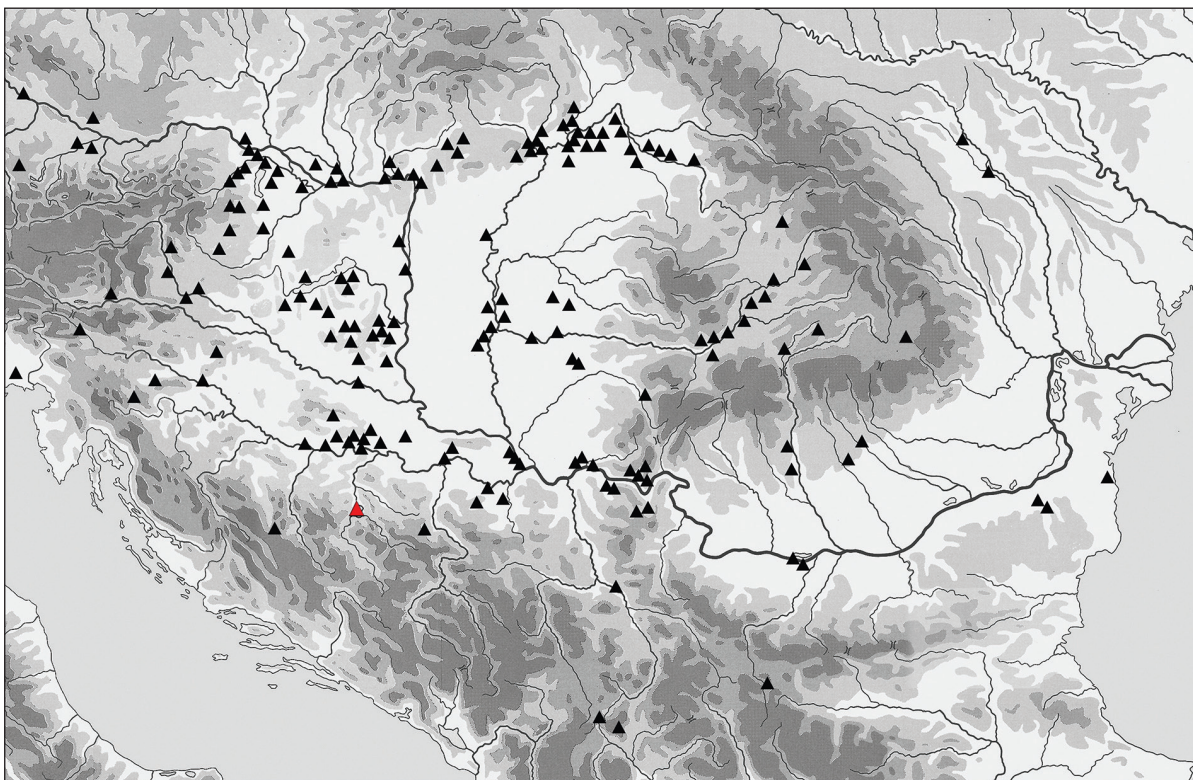
²³ Kristiansen 2002, 320-322; Harding 2004, 166-167.

²⁴ Hansen 1994, 32-34; Harding 1995, 36-38; Clausen 2003, 48-50, Sl. 2; Jung 2005, Pl. 106j. Riječ je o tipu Reutlingen nazvanom za prostor središnje Europe (Schauer 1971, 105-113, 125-131), izjednačenim s tipom Cetona za prostor Italije (Bianco Peroni 1970, 52-61) i s Naue II tipom A za područje Egeje (Jung 2006, 55-56; Jung / Mehofer 2008, 114; usp. Harding 2004, 170-171.)

²⁷ Harding 1995, 35-39.

²³ Hansen 1994, 158, Sl. 87, 177-185; Jovanović 2010, 27-28.

²⁴ Barrett 1989, 314.

Sl. 5. Pregledna karta rasprostranjenosti mačeva tipa Reutlingen, južno od dunavskog koljena na prostoru Karpatske kotline, istočnih Alpa i dijela Balkana (nadopunjeno prema Clausing 2003; Grafika: M. Blečić Kavur).

zonta ostava međuriječja Save i Drave.²⁸ Budući da naš primjerak ima *ricasso* ukras, tj. nazupčeni dio oštrice ispod ramena (Sl. 4), najuvjerljiviju mu analogiju nalazimo upravo kod mača iz ostave Staro Topolje, ali i kod onog u ostavi iz Slavonskog Broda II.²⁹ Mačevi toga tipa i varijante nisu zabilježeni na području Bosne te, ukoliko izuzmemo nalaz kratkog mača iz Save,³⁰ jedini tipološko srodan ulomak onaj je iz Perin Grada kod Šekovića (Sl. 1),³¹ mada njegova tipološka odrednica ostaje razmatrana s rezervom.

Nešto niže, ali karakterističnoj relativno-vremenskoj odrednici starije faze kasnog brončanog doba svjedočit će u prvome redu srp s jezičastom ručkom tipa "a" ili Uioara 2, a kojima se pridružuje i veća količina vrhova koplja mlađe varijante plamenastog oblika lista.

Srp s jezičastom ručkom i trnom obilježava ravna ručka s karakterističnim "Y" ornamentom (Sl. 2; Tab. 1, 7). Pripisuje se stoga uobičajenom

Uioara 2 tipu,³² odnosno određen je istoimenim srpovima vrlo brojne varijante "a" prema Primožu Pavlinu.³³ Pa iako je i duž toka rijeke Bosne prema jugu poznato nekoliko srpova različitih varijanti iz ostava II. horizonta,³⁴ dosad je jedini takav primjerak poznat s ulomkom iz ostave Kućišta u bosanskoj Posavini.³⁵ Udaljenije paralele na samome zapadu nalaze se i kod dva primjerka u Bosanskoj krajini; jedan, iznova, u ostavi Šumatca I³⁶ te jedan iz nepoznatog nalazišta (Sl. 1).³⁷ Srpovi toga tipa specifična su pojava južnopanonskog i njegovog rubnog prostora raz-

²⁸ Petrescu-Dîmbovița 1978, 26-32; Primas 1986, 91-102; Vasić 1994, 25-41, sa starijom literaturom.

²⁹ Pavlin 1997, 28-32; 2010.

³⁰ Paležnica, Boljanić, Blatnica, Motke, pa i dalje iz Perin Grada (König 2004, Tab. 13, 5; Tab. 18, 52-56; Tab. 21, 7-10; Tab. 26, 22-24; Gavranović 2011, 150, Karta 52).

³¹ König 2004, 59, Tab. 2, 34.

³² König 2004, 59-60, Tab. 10, 26.

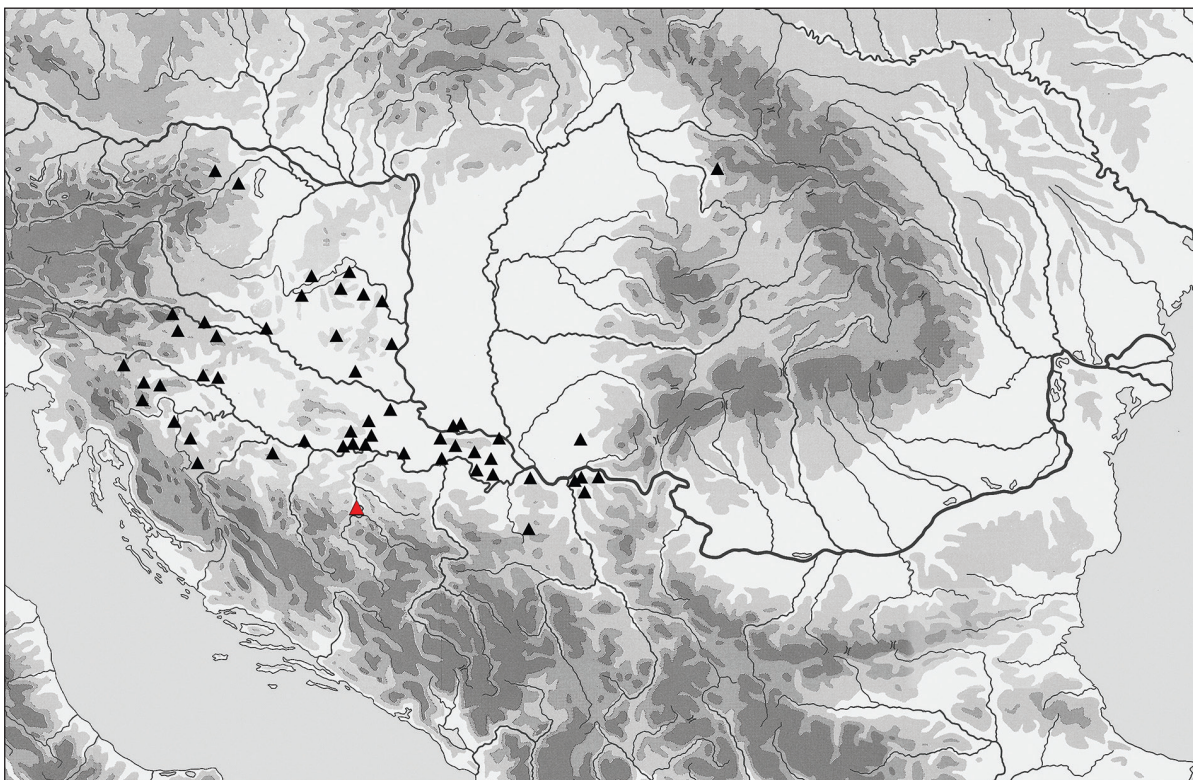
³³ Nikolić 1962, 72, Sl. 21; Nadbath 2004, Tab. 2, 9, navodi pogrešnu dataciju u stupanj HaA2. Nalaz iz Šumatca povezuje se dalje uz nalaze iz hrvatske Lisine i Siče/Lučice (Vinski-Gasparini 1973, Tab. 97, 2; Perkić / Ložnjak Dizdar 2005, 50-51, Tab. 3, 46, 53-54).

²⁸ Vinski-Gasparini 1973, 85; 1983, 655.

²⁹ Harding 1995, 39, T. 13, 90-91; Clausing 2003, Sl. 1, 1; Sl. 76, 2.

³⁰ Harding 1995, 36, T. 13, 87.

³¹ Harding 1995, 43, T. 16, 117; König 2004, 28, T. 21, 3.

Sl. 6. Karta rasprostranjenosti srpova s jezičastom ručkom i „Y“ ornamentom (nadopunjeno prema Pavlin 1997; 2010; Grafika: M. Blečić Kavur).³⁸

doblja HaA1 stupnja (Sl. 6).³⁹ Samim time obilježavaju II. horizont ostava na prostoru od istočnih Alpa pa do središnjeg balkanskog područja s najvećom koncentracijom na prostoru Slavonije i Srijema, osobito uz tzv. posavski koridor.⁴⁰ Zbog toga im se na tome području razmatra i moguće proizvodno središte.⁴¹ Srp bi u ovoj ostavi mogao jedini biti tretiran kao oruđe,⁴² iako niti to ne može biti posve isključivo stajalište u odnosu na njihovo možebitno korištenje kao oružje!

Vrhovi koplja plamenastog oblika lista predstavljaju pak najbrojniji nalaz ostave s tri primjerka (Sl. 2; Tab. 1, 2-4). Dva, jedan sačuvan gotovo u cijelosti, a drugi polomljen,⁴³ pripadaju klasi profiliranog stepenastog lista (Tab. 1, 3-4), dok

se jedan primjerak, neprofiliranog lista, ubraja u one s nažlijebljenim i urezivanjem iscrtkanim završetkom tuljca (Tab. 1, 2).⁴⁴ Namjenski, osmišljeni su i korišteni za paranje i ubadanje, kako u borbi tako i u lovu.⁴⁵ Oba tipa uklapaju se naime u starije oblikovne skupine, s time da se vrhovi koplja s ukrašenim rubnikom tuljca pojavljuju s neznatno mlađim nalazima. Karakteristični su za širi prostor južne Panonije i Karpatske kotline, a u većem broju nastupaju tek od vremena HaA1 stupnja.⁴⁶ Koplja plamenastog, neprofiliranog lista, ali ukrašenog rubnika tuljca, specifična su za područja istočne Slavonije i Srijema II. horizonta

³⁸ Karta nadopunjena s nalazištima: Staro Topolje (neobjavljeno Muzej Brodskog Posavlja), Siča/Lučica (Perkić / Ložnjak Dizdar 2005, T. 3, 46, 53-54), Futog (Borić 1997, T. VIII, 155, 158; T. IX, 161), Kličevac II – Pomrlovo (Jacanović / Radojčić 2001, T. IV, 1).

³⁹ Hansen 1994, 205-208; usp. Sommerfeld 1994.

⁴⁰ Pavlin 1997, 32, Sl. 4; König 2004, 59-60; Jovanović 2010, 24-25; usp. Vinski-Gasparini 1983, 656.

⁴¹ Vasić 1994, 41; usp. Perkić / Ložnjak / Dizdar 2005, 51.

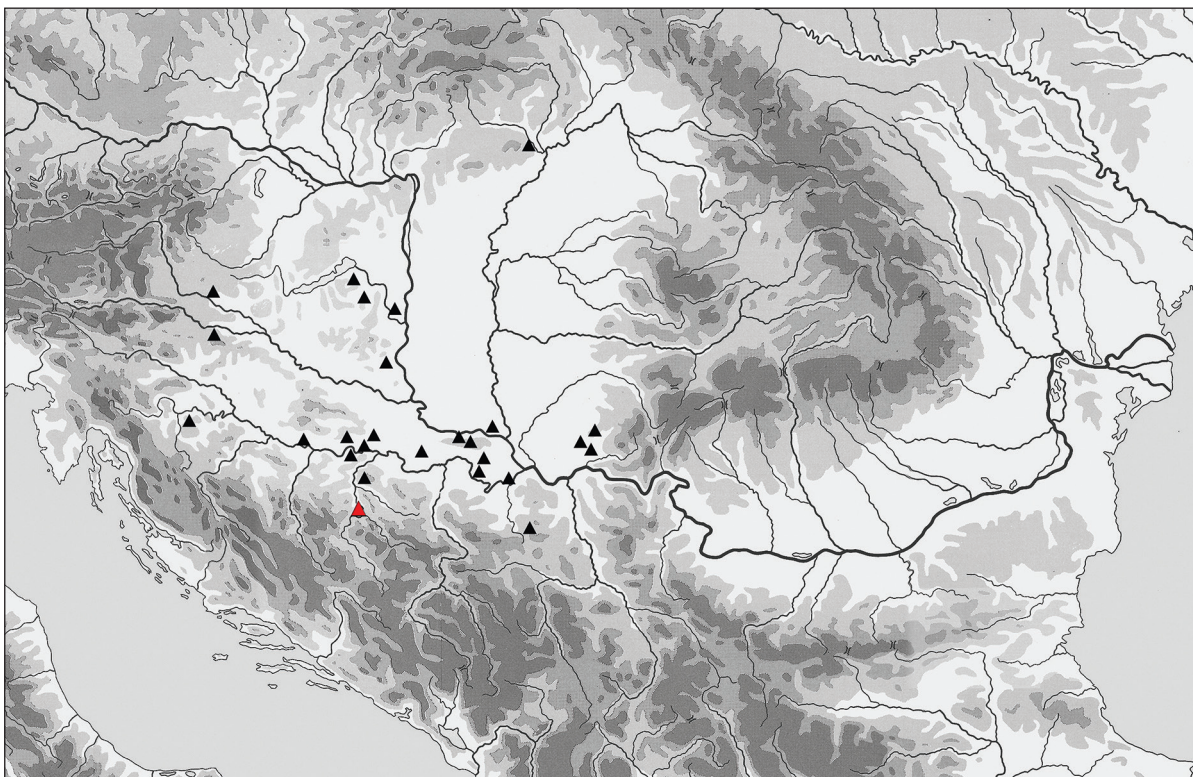
⁴² Jovanović 2010, 22-23.

⁴³ Bruno 2012, 212-214, Tab. 7. 8.

⁴⁴ Usporedni su s tipovima L 32 i L 39 koji su klasificirani u grupi IV kasnobrončanodobnih plamenastih vrhova koplja za prostor Italije, najvećim dijelom raspoređeni na prostoru sjeverne Italije i alpskog područja (Bruno 2012, 117-118, 132-133, 344-354, Tab. 4.5B; Tab. 4.6; Tab. 13, 4; Tab. 16, 2-3)

⁴⁵ Bruno 2012, 41-45, 227, 273-274; usp. Harding 2004, 163-165; Anderson 2011.

⁴⁶ Hansen 1994, 73, Sl. 41; Turk 1996, 111; König 2004, 30-31, Tab. 81; Jovanović 2010, 42-45, sa starijom literaturom.

Sl. 7. Karta rasprostranjenosti vrhova koplja plamenastog oblika s ukrašenim rubnikom (nadopunjeno prema König 2004; Grafika: M. Blečić Kavur).⁴⁷

ostava (Sl. 7).⁴⁸ Budući da uz nalaz iz Paležnice predstavljaju prvi takav nalaz južno od navedenog prostora, najbližu i najbolju paralelu odražavati će nalazi za oba tipa iz posavske ostave Kućišta,⁴⁹ koja se ionako nadovezuje na neposrednije paralele iz ostava Brodski Varoš,⁵⁰ Poljanci IV,⁵¹ Gornja Vrba,⁵² Otok Privlaka,⁵³ Bizovac⁵⁴ i brojnih drugih (Sl. 1).⁵⁵

Vrhovi se koplja inauguriraju, međutim, upravo kada se masovnije pojavljuje i veća, svojevrs-

na količina brončanih limova, povezana najčešće uz obrambenu vojnu opremu ili uz posude,⁵⁶ za koje opravdano pretpostavljamo da su se, u izrazito fragmentiranim dijelovima, mogle nalaziti i u predloženoj Majdan/Ridžali ostavi.

Zaključno, s ostavom iz Majdan/Ridžali do nas je pristigao sakupljen inventar predmeta karakterističnog manjeg broja oružja, ratničke opreme i/ili oruđa, i to isključivo u njihovim dijelovima. Od toga su samo mač i jedan vrh koplja polomljeni, ostali su predmeti sačuvani gotovo cijeli, a mač je k tomu i prepoznatljivo savijen u donjem dijelu (Sl. 2).⁵⁷ Izuzev kolektivne vrijednosti ostave, takvom kvantitetom ne može biti isključena niti mogućnost individualne dragocjenosti kojom se, u svakom primjeru, razumijeva izrazita atribucija muškoga počela spoznajno povezana s kategorijom dvoznačnog ratnika-poljodjelca, koji je različitu funkciju u društvu obavljao u različitim društvenim okolnostima.⁵⁸

⁴⁷ Karta nadopunjena s nalazištima: Paležnica (neobjavljeno, Muzej u Doboju), Mačkovac (Karavanić / Mihaljević 2001, Tab. 5, 1), Markovac-Grunjac, Uljme (Jovanović 2010, 44, K. 282).

⁴⁸ Hansen, 1994, 73, Sl. 40-41; König 2004, 31, Tab. 81; Gavranović 2011, 123-124, Karte 40.

⁴⁹ König 2004, Tab. 1, 9, 11.

⁵⁰ Vinski-Gasparini 1973, Tab. 60, 5; Tab. 61, 21, 23; Clausen 2003, Sl. 46-48.

⁵¹ Miklik-Lozok 2009, 102, K. 231.

⁵² Clausen 2003, Sl. 58, 6-7.

⁵³ Vinski-Gasparini 1973, Tab. 27, 29-31.

⁵⁴ Vinski-Gasparini 1973, Tab. 37, 18, 20-21; usp. Mihelić 2011, 111-117.

⁵⁵ Vrh takvog koplja potječe i iz sjevernije ostave Cvrtkovci koja je pak izravno povezana s Posavinom (neobjavljena Muzej u Doboju, inventarni broj MD 4873).

⁵⁶ Turk 1996, 108.

⁵⁷ Bruno 2012, 212-214; Rezi 2011, 308-313, Chart 5.

⁵⁸ U našem primjeru, a s obzirom na kontekst, jedinom srpju ne pridodajemo vrijednost ženskog principa (Tarlea 2008, 79-84; Sommerfeld 1994). Glede odnosa ratnik-poljodjelac,

Spoznajna povezanost nije međutim i decideran odgovor interpretacije ostave, pa ona ostaje uvjetnom, ne i realnom, jer i dalje nije moguće u ostavama ustvrditi “osobno” od “prenesenoga” vlasništva, ili namjerno od slučajnog oštećenja pojedinih predmeta itd.

Dodatnu važnost pripisuje se stoga i samom broju predmeta, njihovoj boji, očuvanosti i fragmentaciji, kao i njihovom odnosu s ostavama uže i šire regije. U užem smislu, mjesto lokacije ostave, kao i samo zemljište, vrlo je specifično, s obzirom na to da se nalazi na aluvijalnim ravnicama gdje rijeka Bosna protječe u najvećem zavoju, s brojnim okukama i pritokom rijeke Krivaje.⁵⁹ Kako je ostava smještena na padini blagih uzvišenja koje prate riječni tok, predstavlja se u tijesnom odnosu s najlakšim ili najbržim prijevom, odnosno prijelazom nestabilnog aluvijalnog područja, ali i u neposrednoj asocijaciji s izuzetnim vodotokom Bosne. Nadalje, kontekst mikrolokacije u odnosu na naselja ili nekropole potpuno je nepoznat, s obzirom na to da oni u bližoj okolini trenutnim stanjem istraženosti posve izostaju.⁶⁰ Situacija je u odnosu na ostave i pojedinačne nalaze znatno bolja, jer u obližnjem okruženju nalazimo nekoliko ostava koje su, kao i pojedinačni nalazi, vremenski svi podosta mlađeg tipološkog inventara (Sl. 1). Tek u široj regiji duž toka rijeke Bosne, od sjevernog do južnog, nalazimo samo šest ostava iz vremena HaA1 stupnja kojima se, posve znakovito, ostava Majdan/Ridžali nalazi točno u središnjici teritorijalnog rasporeda,⁶¹ ispostavljajući se na taj način i kao karika u njihovom kulturnom povezivanju (Sl. 1).

U cjelini razmatrano, za našu se ostavu izdvajaju primjenljivi, zanimljivi i vrlo vrijedni konteksti ostava iz sjevernije regije Brodskog Posavlja: Brodski Varoš, Slavonski brod I i II, Podcrkavlje, Poljanci I-IV, Veliko Nabrđe, te posebno Staro Topolje,⁶² s kojima razumijevamo izravni kontakt na relaciji Slavonski Brod – Doboj – Zavidovići, duž magistralne linije rijeke Bosne (Sl.

1). Posebnu situaciju predstavlja ostava iz Šumatca I (bez navalnog naoružanja) koja se nalazila uz tzv. liniju prema jugoistočnoalpskom području današnje Slovenije (Sl. 1), gdje se pak iznimno dobre analogije mogu prepoznati kod ostava iz Debelog vrha, Jurke Vasi ili Čremošnjic – ostava koje su ionako interpretirane u zemljopisnom i kulturnom afinitetu prema zapadnobalakanском i južnopanonskom prostoru.

Budući da većina predmeta, u smislu užeg tipološkog vrednovanja, dosad nije bila poznata iz predmetne regije središnje Bosne, nameće se pitanje interpretacije njezina nalaženja u smislu strukturiranog i ritualnog djelovanja.⁶³ Je li ona stoga posljedica logike prostora i cirkuliranja dobara unutar takvog ambijenta, pa zasad predstavlja prvi, ali vjerojatno ne i posljednji takav nalaz na području središnje Bosne, potenciran u smislu paradigme tzv. graničnih prostora? Ili, je ovdje riječ o nesumnjivom importu povezanom uz cirkuliranje populacija duž tog tranzitnog i rudonosnog područja.⁶⁴ Naime, ukoliko prihvatimo da je riječ o pojedincu kao metalurgu ili agentu s otpadnim predmetima koji su, iako u potpunosti prepoznatljivi, svedeni na razinu vrijednosti kovine (što će biti manje vjerojatno), tada nam nedostaju i ostali predmeti (poluproizvodi, sirovine, kalupi i brojni drugi), specifični pokazatelji i obredna praksa koja bi podupirala takvu tezu. No ukoliko ondje razumijevamo pojedinca određenog statusa, s predmetima koji su izravni pokazatelji statusne simbolike njihova imatelja i manipulacije njegova kulturnog “znanja”, bilo u cijelosti bilo u ovakvim ulomcima, to će afirmirati i način fragmentiranosti točno određenih dijelova u smislu složenosti *pars pro toto* komunikacijskog neverbalnog sustava i time stvaranja određenih društvenih međuodnosa.⁶⁵ Ako, povrh toga, u kompoziciji odabranih predmeta iščitavamo prepoznatljiv, njegov vlastiti obred strukturiranog djelovanja i selektivnog odlaganja, tada možemo ostavu iz Majdan/Ridžala shvatiti kao “čin” neposrednog

usp. primjere kod grčkog hoplita (Hanson 2004) ili pr. kod srednjovjekovnih ostava (Pleterski 1987).

⁵⁹ Odžekić 1963, 7-8.

⁶⁰ Gavranović 2011, II, 6-7.

⁶¹ Gavranović 2011, II, 62-63; uz nadopunu ostave Paležnica (Sl. 1).

⁶² U toj se ostavi, pored mača, nalaze neposredne paralele za svaki pojedini predmet iz naše ostave. Ostava nije u potpunosti objavljena (Muzej Brodskog Posavlja).

⁶³ Kristiansen 2004; 2010; Gramsch / Meier 2013, 195-196.

⁶⁴ Poznato je kako Posavina nema traženih rudnih ležišta, pa su najvjerojatnije posavski metalurzi pristizali u južnije predjele središnje Bosne po nabavku istih. O tome će vjernije i sigurnije svjedočiti tek metalurške analize ostava i jedne i druge regije (usp. Durman 1983; 1997; usp. Trampuž Orel 1996; 1999; Jovanović 2010, 74-78).

⁶⁵ Usp. Tarlea 2008, 117-126; Rezi 2011; Gramsch / Meier 2013, 194-195.

prenošenja simboličke i identifikacijske oznake ili značenja na drugo, udaljenije područje gdje se istom prepoznaje kao cjelina točno određenog kulturnog znanja iz šire, ali istovremene, kulturne mreže značenja (Sl. 1).⁶⁶ Zato ona predstavlja *unicum* na tom dijelu srednje Bosne i zbog toga je drugačija po svom ritualu, tj. praksi odlaganja na svim razinama, bez obzira na njezino moguće vrednovanje unutar određene dogme; religijske ili *ex voto* percepcije, ideološkog, društvenog, ekonomskog, trgovačkog ili bilo kojeg drugog aspekta, što sve naravno može biti povezano s “onostranim”⁶⁷ i čemu se, u našem slučaju, zasad teže dovinuti. S obzirom na to da je ovdje pozornost usmjerena na “ritual kao djelovanje”⁶⁸ kojim je “subjekt” ostave namjerno ostao neokrnjen, svjedoči time eksplicitno o njihovoj simboličkoj ulozi percepcije potpuno izgrađenog identiteta u prostornoj i vremenskoj povezanosti. Stoga je i takav “subjekt” posve jasno omogućio preciznije određenje razdoblja njezina odlaganja. Premda kod određenih predmeta izradba i korištenje otpočinje od BrD stupnja, većina navedenih je upravo relativno dužeg trajanja, a ispostavljaju se forme i koncepti karakteristični za sljedeći HaA1 stupanj. Zanimljivo je svakako navesti, na što je upozorio već i Svend Hansen, kako se prostiraju “oruđa”, u ovome slučaju srpova s jezičastom ručkom tipa “a”, poklapa s distribucijom šupljih sjekira s “V” ornamentom,⁶⁹ a njega u široj regiji prati i prostorna raširenost oružja, tj. u našem primjeru, mačeva tipa Reutlingen i vrhova koplja s ukrašenim rubnikom (Sl. 3, 5-7). U cjelini, isto nam kazuje o određenom trendu manifestiranja društvenih normi, znanja i ponašanja u svakodnevnom životu, ali i o ritualnom aspektu njihovog tretiranja prilikom odlaganja u ostavama na velikom prostoru. Dakako, takav raspored samo dodatno svjedoči u prilog ambivalentnom i komplementarnom korištenju predmeta kao *oružja-oruđa*! A, riječ je o južnopanonskim, slavonsko-srijemskim, izrazito prepoznatljivim predmetima koji su se širili, na jednu stranu, duž Podunavlja na istok i, s druge strane, duž Posavine prema zapadu sve do u jugoistočnoalski prostor. Iz navedenih razloga ostava iz Majdan/Ridža-

la odražava primjenu klasičnog obrasca nalaza ostava južnopanonskog prostora uže povezanog uz regionalne kulturne prilike kulture polja sa žarama HaA1 relativne kronologije, sinkronim s posljednjom četvrtinom 13. st. pr. Kr. korigirane srednjoeuropske periodizacije.⁷⁰ Tako ostavu teritorijalno smještamo u vremenski raspon II. horizonta ostava Bosne i Hercegovine,⁷¹ a u percepciji identiteta razumijevamo uz II. horizont ostava, tj. horizont Veliko Nabrđe savsko-dravskog međuriječja,⁷² povezujući ju uže uz tzv. slavonski tip ostava i izravno, predmetima, ritualom i njihovim imateljem, tj. odlagateljem, uz kulturno znanje metalurško-radioničkog kruga Brodskog Posavlja.⁷³

Zahvala

Na koncu, željeli bismo se zahvaliti svim kolegama koji su nam na bilo koji način pomogli pri ostvarenju ovog istraživanja. Posebnu zahvalnost upućujemo Lidiji Miklik-Lozuk (Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod), Borisu Kavuru (Univerza na Primorskom, Koper), Saši Živanoviću (Beograd) i Melisi Forić (Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo).

Summary

Late Bronze Age Hoard Majdan/Ridžali

A late Bronze Age hoard from Majdan/Ridžali, the closest surroundings of Zavidovići to the north, is an accidental archaeological discovery dating back to 1979. According to the site where it was uncovered, i.e. its microlocation, it was placed by a significant pass on the main route of one of the most important rivers of Bosnia and Herzegovina – the Bosna River.

Of its precisely defined inventory we came to see some traditional weapons, warrior equipment and/

⁶⁶ Gramsch / Meier 2013, 195-196.

⁶⁷ Harding 2000, 354-355; usp. Tarlea 2008, 84-89.

⁶⁸ Usp. Gramsch / Meier 2013.

⁶⁹ Hansen 1994, 205; usp. Sommerfeld 1994; Jovanović 2010, 27.

⁷⁰ Usp. Della Casa / Fischer 1997; Harding 2000, 17-18, Tab. 1.1; posebno Przybyła 2009, 31-36, Fig. 4. U tijesnoj povezanosti s ostavama Transdanubije horizonta Kurd (Mozolics 1985), ali i čitave Karpatske kotline (Vinski-Gasparini 1983, 655).

⁷¹ König 2004, 19-20, 28-91, Tab. 2, Sl. 2.

⁷² Vinski-Gasparini 1983, 654-660.

⁷³ Usp. Vinski-Gasparini 1973; Karavanić / Mihaljević 2001, 19-20.

or tools, the parts of them only, which define the hoard to be of average quantity and mixed composition, with different items preserved to a different extent. It consists of 7 preserved items that, judging by the importance of their properties, can be divided in 2 categories and 4 typological groups; a sword with its tongue-shaped handle of Reutlingen type, a Staro Topolje variant, the tips of spear in a form of flame-shaped leaf, an axe with the central sideburns in the upright position, cylindrical socketed-axe with a blunt end and a sickle with tongue-shaped handle and distinctive "Y" ornament of "a" or Uioara 2 type.

The hoard from Majdan/Ridžali is, in its own distinctive way, a logical reflection of the culture of a time and place. Apart from the collective value, apostrophized is a possibility to recognize the hoard as an individual precious object. In all cases the hoard is understood to have the prominent attributes of male base which is cognitively connected with a category of the ambivalent warrior – farmer who used to perform different functions in the society in different social circumstances. One can recognize a status suggested by some items as direct indicators of the status symbols of their possessor and his manipulations of the cultural "knowledge" either as a whole or in such fragments. The same is asserted by the way of how specific parts are fragmented in terms of the complexity of *pars pro toto* communication (non)verbal system, and consequently the creation of interpersonal relationships in the society.

Based on a formal and contextual analysis, it is suggested that the hoard is interpreted as a reflection of an "act" of direct conveyance of the symbolic and identification sign to another, more distance place, where it used to be recognized as a separate unity of specific cultural knowledge from a broader but simultaneously present cultural network of knowledge. Since attention is drawn to a "ritual as an activity" by way of which the "subject" of the hoard was deliberately left intact, it explicitly testifies to their symbolic role of perception of a completely built identity, with the interlinkage between space and time. Hence, even with the "subject" like this, it is clearly possible for one to determine more precisely the period when it was deposited.

In cultural and historical aspects, it represents the application of a classical pattern of hoard finds from the South Pannonia region, its cultural circumstances and Urnfield culture of Ha A1 phase, synchronized with the late 13th, i.e. first half of the 12th century B.C. of the corrected Central European periodization. Territorially, the hoard is placed to the time span of the IInd hoard horizon of Bosnia and Herzegovina, whereas, in terms of identity perception, we understand it as part of the IInd horizon of the Sava-Drava Interamnum.

Literatura

- Anderson, K. 2011, Slashing and thrusting with Late Bronze Age spears: analysis and experiment, *Antiquity* 85, Durham 2011, 599-612.
- Barrett, J. 1989, Food, Gender and Metal: Questions of social reproduction, u: Stig Sørensen, M. L. / Thomas, R. (ed.), *The Bronze Age-Iron Age Transition in Europe. Aspects of continuity and change in European societies c. 1200 to 500 B.C.*, BAR International Series 483 (ii), Oxford 1989, 304-320.
- Belić, B. 1988, *Arheološki leksikon*, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1988, 120.
- Bianco Peroni, V. 1970, *Die Schwerter in Italien / Le spade nell'Italia continentale*, Prähistorische Bronzefunde IV/1, München 1970.
- Borić, D. 1997, Ostava kasnog bronzanog doba iz Futoga, *Rad muzeja Vojvodine* 39, Novi Sad 1997, 41-92.
- Bruno, A. 2012, *Spears in context: typology, life-cycles and social meanings in Bronze Age Italy*, University of Manchester PhD Thesis, Manchester 2012.
- Chapman, J. / Gaydarska, B. 2007, *Parts and Wholes: Fragmentation in Prehistoric Context*, Oxford 2007.
- Clausing, C. 2003, Ein Urnenfelderzeitlicher Hortfund von Slavonski Brod, Kroatien, *Jahrbuch des Römisch-Germanisches Zentralmuseum* 50, 1, Mainz 2003, 47-205.
- Čerče, P. / I. Šinkovec, I. 1995, Katalog depojev pozne bronaste dobe / Catalogue of Hoards of the Urnfield Culture, u: Teržan, B. (ed.), *Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem / Hoards and Individual Metal Finds from the Eneolithic and Bronze Ages in Slovenia I*, Katalogi in monografije 29, Ljubljana 1995, 129-232.
- Della Casa, P. / Fischer, C. 1997, Neftenbach (CH), Valika Gruda (Yu), Kastanas (GR) und Trindhøj (DK) – Argumente für einen Beginn der Spätbronzezeit (Reinecke Bz D) in 14. Jahrhundert v. Chr., *Praehistorische Zeitschrift* 72, 2, Berlin 1997, 195-233.
- Durman, A. 1983, Metalurgija vučedolskog kulturnog kompleksa, *Opvscvla Archaeologica* 8, Zagreb 1983, 1-87.
- Durman, A. 1997, Tin in Southeastern Europe? *Opvscvla Arcaheologica* 21, Zagreb 1997, 7-14.
- Gavranović, M. 2011, *Die Spätbronze – und Früheisenzeit in Bosnien*, Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 195, Bonn 2011.
- Gramsch, A. / Meier, T. 2013, An archaeological outline of ritual dynamics and social space, u: Bergerbrant, S. / Sabatini, S. (ed.), *Counterpoint. Essays in Archaeology and Heritage Studies in Honour of Professor Kristian Kristiansen*, Oxford 2013, 193-198.

- Guilaine, J. / Zammit, J. 2005, *The Origins of Warfare. Violence in Prehistory*, Blackwell Publishing, Massachussets 2005.
- Hansen, S. 1994, Studien zu den Metalldeponierungen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhônetal und Karpatbecken, *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 21, Bonn 1994.
- Hanson, V. D. 2004, Hoplite Obliteration: The Case of the Town Thespiiai, u: Carman J. / Harding A. (ed.), *Ancient Warfare: archaeological perspectives*, Sutton 2004, 203-217.
- Harding, A. 1995, Die Schwerter im ehemaligen Jugoslawien, *Prähistorische Bronzefunde* IV/14, Stuttgart 1995.
- Harding, A. 2000, *European Societies in the Bronze Age*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.
- Harding, A. 2004, Warfare: A Defining Characteristic of Bronze Age Europe? u: Carman, J. / Harding, A. (ed.), *Ancient Warfare: archaeological perspectives*, Sutton 2004, 157-173.
- Јацановић, Д. / Радојчић, Н. 2001, Праисторијске оставе металних предмета Кличевац II – Помрлово, *Viminacium* 12, Пожаревац 2001, 67-108.
- Jovanović, D. B. 2010, Ostave Vršackog gorja: Markovac – Grunjac, Gradski muzej Vršac, Vršac 2010.
- Jung, R. 2005, Πότε; Quando? Wann? Quand? When? Translating Italo-Aegean Synchronisms, u: Lafineur, R. / Greco, E. (ur.), *Emporia. Aegeans in Central and Eastern Mediterranean*, Proceedings of the 10th International Aegean Conference, Athens, Italian School of Archaeology, 14-18 Aprile 2004, *Aegaeum* 25, Liège 2005, 473-484.
- Jung, R. 2006, Χρονολογία comparata. Vergleichende Chronologie von Südgriechenland und Süditalien von ca. 1700/1600 bis 1000 v. u. Z. Veröff. Myken. Komm. 26, Wien 2006.
- Jung, R. / Mehofer, M. 2008, A sword of Naue II type from Ugarit and the Historical Significance of Italian type Weaponry in the Eastern Mediterranean, *Aegean Archaeology* 8, Warsaw 2008, 111-136.
- Karavanić, S. / Mihaljević, M. 2001, Ostava iz Mačkovca, *Vjesnik Arheološkog muzeja Zagreb* XXXIV, Zagreb 2001, 7-36.
- Kristiansen, K. 2002, The tale of the sword – swords and swordfighters in Bronze Age Europe, *Oxford Journal of Archaeology* 21, 4, Oxford 2002, 319-332.
- Kristiansen, K. 2004, The Emergence of Warrior Aristocracies in Later European Prehistory and Their Long-Term History, u: Carman, J. / Harding, A. (ed.), *Ancient Warfare: archaeological perspectives*, Sutton 2004, 175-189.
- Kristiansen, K. 2010, Decentralized Complexity: the Case of Bronze Age Northern Europe, u: Feinman, G. M. / Price, T. D. (ed.), *Pathways to Power. New Perspectives on the Emergence of Social Inequality*, New York 2010, 169-192.
- König, P. 2004, Spätbronzezeitliche Hortfunde aus Bosnien und der Herzegowina, *Prähistorische Bronzefunde* XX/11, Stuttgart 2004.
- Mayer, E. F. 1977, Die Äxte und Beile in Österreich, *Prähistorische Bronzefunde* IX/9, München 1977.
- Mihelić, S. 2011, Bizovac, u: Dizdar, M. / Ložnjak Dizdar, D. / Mihelić, S. (ed.), *Starija faza kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj – novi izazovi*, Osijek 2011, 111-117.
- Miklik-Lozruk, L. 2009, Ostave kasno brončanog doba iz Poljanaca, *Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod* 2009.
- Miklik-Lozruk, L. / Ložnjak Dizdar, D. 2011, Slavonski Brod, u: Dizdar, M. / Ložnjak Dizdar, D. / Mihelić, S. (ed.), *Starija faza kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj – novi izazovi*, Osijek 2011, 151-167.
- Mozsolics, A. 1985, *Bronzefunde aus Ungarn, Depotfundhorizonte v. Aranyos, Kurd und Gyermely*, Budapest 1985.
- Nadbath, B. 2004, Metallene Einzelfunde der Bronze- und Eisenzeit im Raum von Bosnien und Herzegowina, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja* 33/31, Sarajevo 2004, 33-125.
- Nikolić, V. 1962, Nekoliko predmeta bakarnog i bronzanog doba iz severozapadne Bosne, *Зборник крајишких музеја I*, Banja Luka 1962, 67-77.
- Pavlin, P. 1997, Bronastodobni jezičastoročajni srpi z Y-ornamentom, *Arheološki vestnik* 48, Ljubljana 1997, 27-40.
- Pavlin, P. 2010, Bronastodobni jezičastoročajni srpi v jugovzhodni Evropi, Univerza v Ljubljani Doktorska disertacija, Ljubljana 2010.
- Perkić, D. / Ložnjak Dizdar, D. 2005, Kasnobrončodobna ostava Siča/Lučica / The Siča/Lučica Late Bronze Age Hoard, *Opisno-cvjetna Arheološka* 29, Zagreb 2005, 41-119.
- Petrescu-Dîmbovița, M. 1978, Die Sicheln in Rumänien, *Prähistorische Bronzefunde* XVIII/1, München 1978.
- Pleterski, A. 1987, Sebenjski zaklad, *Arheološki vestnik* 38, Ljubljana 1987, 237-330.
- Primas, M. 1986, Die Sicheln in Mitteleuropa I (Österreich, Schweiz, Süddeutschland), *Prähistorische Bronzefunde* XVIII/2, München 1986.
- Przybyła, M. S. 2009, Intercultural Contacts in the Western Carpathian Area at the Turn of the 2nd and 1st Millennia BC, *Narodowe Centrum Kultury*, Warszawa 2009.
- Rezi, B. 2011, Fragmentation in Late Bronze Age hoards from Transylvania, u: Berecki, S. / Nemeth, R. E. / Rezi, B. (ed.), *Bronze Age Rites and Ritual in the Carpathian Basin*, Proceedings of the Inter-

- national Colloquium from Târgu Mureş 8–10 October 2010, Târgu Mureş 2011, 303–334.
- Schauer, P. 1971, Die Schwerter in Süddeutschland, Österreich und der Schweiz I (Griffplatten- Griffangel- und Griffzungenschwerter), Prähistorische Bronzefunde IV/2, München 1971.
- Sommerfeld, C. 1994, Gerategeld Sichel. Studien zur monetären Struktur bronzezeitlicher Horte im nördlichen Mitteleuropa, Vorgeschichtliche Forschungen 19, Berlin – New York 1994.
- Țârlea, A. 2008, The concept of “selective deposition”, Peuce VI, Tulcea 2008, 63–132.
- Trampuž Orel, N. 1996, Spektrometrične raziskave depojskih najdb pozne bronaste dobe / Spectrometric Research of the Late Bronze Age Hoard Finds, u: Teržan, B. (ur.), Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem II / Hoards and Individual Metal Finds from the Eneolithic and Bronze Ages in Slovenia II, Katalogi in monografije 30, Ljubljana 1996, 165–242.
- Trampuž Orel, N. 1999, Archaeometallurgic Investigations in Slovenia. A History of Research on Non-Ferrous Metals, Arheološki vestnik 50, Ljubljana 1999, 407–429.
- Turk, P. 1996, Datacija poznobronastodobnih depojev / The Dating of Late Bronze Age Hoards, u: Teržan, B. (ur.), Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem II / Hoards and Individual Metal Finds from the Eneolithic and Bronze Ages in Slovenia II, Katalogi in monografije 30, Ljubljana 1996, 89–124.
- Vasić, R. 1994, Die Sichel im Zentralbalkan (Vojvodina, Serbien, Kosovo und Mazedonien), Prähistorische Bronzefunde XVIII/5, Stuttgart 1994.
- Vinski-Gasparini, K. 1973, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Monografije 1, Zadar 1973.
- Vinski-Gasparini, K. 1983, Kultura polja sa žarama sa svojim grupama, u: Benac, A. (ur.), Praistorija Jugoslavenskih zemalja IV – Brončano doba, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo 1983, 547–646.

Katalog⁷⁴

1. Mač jezičastog oblika ručke tipa Reutlingen. Očuvan je djelomično, s gornje 2/3 predmeta, nedostaje donji dio oštrice mača. Ravan jezičak ručke završava u obliku ribljeg repa. Ojačanog je rubnika sa tri nepravilno postavljene rupice za zakovice u središnjem dijelu. Ploča ručke ima po dvije rupice za zakovice s obje strane ravno spuštenih ramena s nazupčenim prijelazom u oštricu. Oštrica je usporedna i savinuta u

krajnje očuvanom dijelu. Lećastog je presjeka s blago naglašenim središnjim rebrom i sa dva tanka žlijeba koja teku usporedno s oštricama mača.

Veličina: dužina 22 cm; dužina ručke 6,8 cm; širina ručke 2,4 cm; širina ploče 5,2 cm; širina sječiva 3,2 cm; težina 239 g.

Inventarni broj: MD 5350

2. Vrh koplja plamenastog oblika lista s izduženim, cilindričnim tuljcem za nasad. Djelomično je očuvan s donje 2/3 predmeta; nedostaje oštrica lista. List je velik, gladak i neprofiliran, gornji dio tuljca je okruglog presjeka, s tekućim prijelazom iz lista u tuljac. Neznatno niže od prijelaza nalaze se dvije rupice za pričvršćivanje vrha koplja. Tuljac je okruglog presjeka, završava s ravnim rubnikom ukrašenim sa žljebljenjem i s koso iscrtkanim urezima.

Veličina: dužina 19,4 cm; širina lista 4,4 cm; širina otvora tuljca 2,7 cm; težina 151 g.

Inventarni broj: MD 5351

3. Vrh koplja plamenastog oblika lista s izduženim, cilindričnim tuljcem za nasad. Djelomično je očuvan s donje 2/3 predmeta; nedostaje oštrica lista. List je velik, profiliran, stepenastog presjeka. Gornji dio tuljca okruglog je presjeka, s urezanih 5 kosih crta-oštećenja, i tekućeg prijelaza iz lista u tuljac. Na sredini tuljca, okruglog presjeka, nalaze se dvije rupice za pričvršćivanje vrha koplja.

Veličina: dužina 15,6 cm; širina lista 3,2 cm; širina otvora tuljca 2,6 cm; težina 115 g.

Inventarni broj: MD 5354

4. Ulomak vrha koplja plamenastog oblika lista s vrlo izduženim, cilindričnim tuljcem za nasad; nedostaje gotovo čitav list. Očuvani dio lista je profiliran s usporednim rebrima, a gornji dio tuljca je okruglog presjeka, s tekućim prijelazom iz lista u tuljac. Na sredini tuljca, okruglog presjeka, nalaze se dvije rupice za pričvršćivanje vrha koplja.

Veličina: dužina 12,4 cm; širina lista 3 cm; širina otvora tuljca 2,3 cm; težina 100 g.

Inventarni broj: MD 5356

5. Sjekira sa središnjim, ali podignutim zaliscima, djelomično je očuvana s donje 2/3 predmeta. Nije sačuvan gornji dio tijela i tjeme sjekire. Tijelo sjekire sa srednje, ali neznatno prema tjemenu pomaknutim zaliscima, skoro zatvorenog oblika presjeka, ima blagi prijelaz u list sjekire. Većinom je paralelan s tijelom sjekire, pravokutnog presjeka, ali se pri oštrici nešto snažnije raširi. Oštrica je zaobljena i blago zakrivljena. Veličina: dužina 10,7 cm; širina tuljca sa zaliscima 3 cm; širina sječiva 3,6 cm; težina 183 g.

Inventarni broj: MD 5353

⁷⁴ Kataloške jedinice, odgovaraju brojevima crteža na na tabli. Crteži su prikazani u mjerilu M. 1: 2. Crteže izradili: Saža Živanović i Martina Blečić Kavur.

6. Tuljasta sjekira s ušicom djelomično je očuvana s gornje 2/3 predmeta, tj. nedostaje joj list od prijelaza tuljca do oštrice. Otvor sjekire je facetiran, a rubnik s horizontalnim rebrom na tuljcu spaja manja pravilna ušica. Ispod rebra smješten je plastično izveden, dvostruki "V" ornament. Presjek otvora i tuljca ovalnog je i nepravilnog oblika.

Veličina: dužina 7 cm; širina otvora 3,5 cm; širina tuljca 3,2 cm; težina 176 g.

Inventarni broj: MD 5352

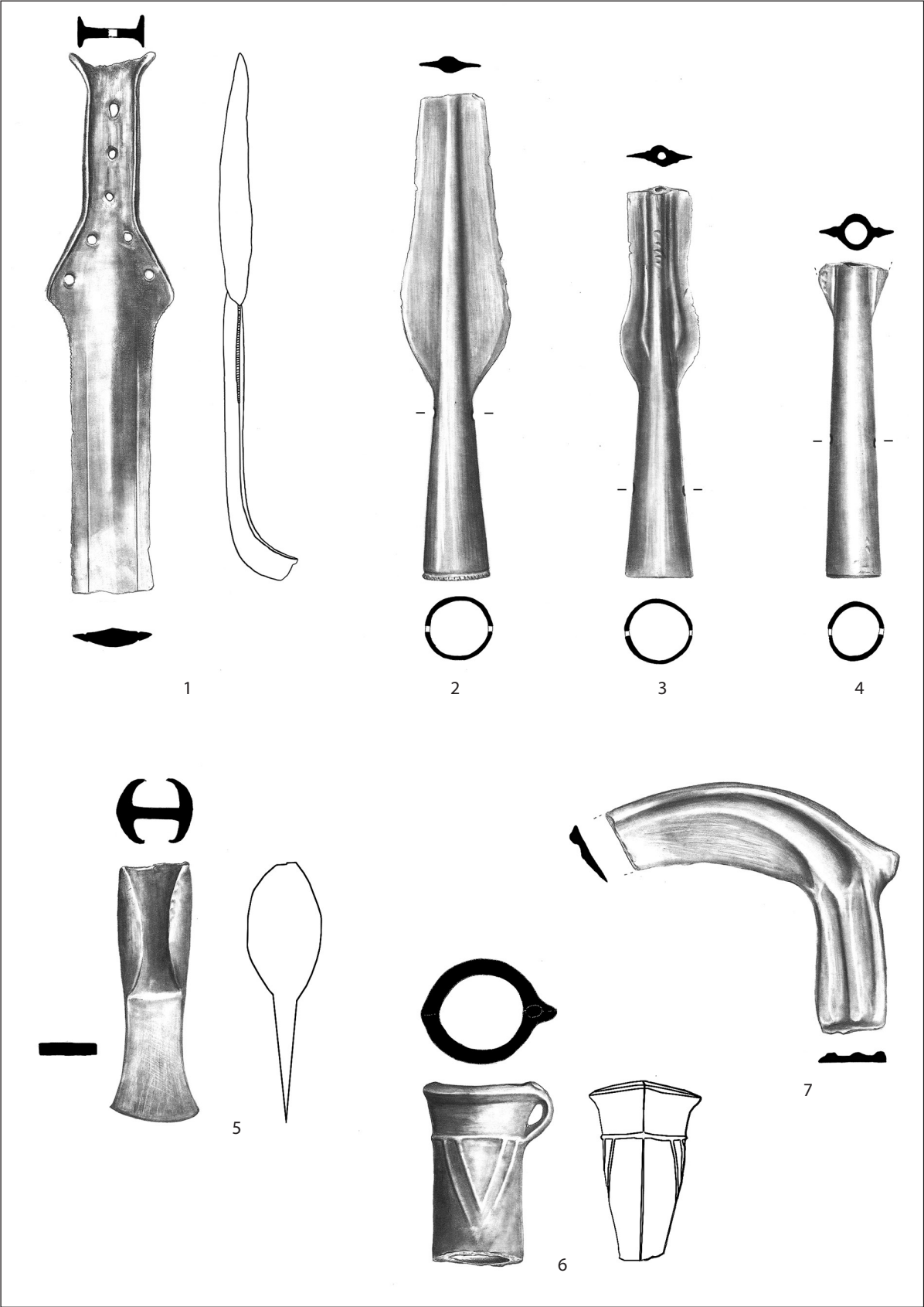
7. Srp jezičastog oblika ručke s trnom tipa "a", sačuvan s 2/3 predmeta; nedostaje završni dio hrpta s plohom

sječiva. Prijelaz iz ručke u sječivo je oštar. Ravna ručka, s ravnom bazom, ukrašena je sa tri glatka rebra koja sa središnjim rebrom tvore karakterističan "Y" ornament. Dva obodna rebra, unutarnje i vanjsko, tekuće prelaze u hrpteno rebro i u ojačano rebro na samoj plohi sječiva.

Veličina: širina 11,8 cm; širina sječiva 3,3 cm; širina ručke 2,8 cm; težina 108 g.

Inventarni broj: MD 5355

8. Tri ulomka brončanog lima – nesačuvani.

Tab. 1.

